

ΣΕΙΡΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

3/2014

Οκτώβριος 2014

**Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ**

Ανδρέας Θεοφάνους
Χριστόφορος Χριστοφόρου
Κυριάκος Γεωργίου

ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

3/2014

Οκτώβριος 2014

**Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ**

Ανδρέας Θεοφάνους
Χριστόφορος Χριστοφόρου
Κυριάκος Γεωργίου

Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

3/2014

Λευκωσία, Οκτώβριος 2014

Copyright © Ανδρέας Θεοφάνους, Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Εκδόσεις: Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Ανδρέας Θεοφάνους

Ο Ανδρέας Θεοφάνους είναι Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας και Πρόεδρος του Τμήματος Ευρωπαϊκών Σπουδών και Διεθνών Σχέσεων καθώς και του Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας. Έχει επισκεφθεί αριθμό πανεπιστημίων και δεξαμενών σκέψης ως επισκέπτης καθηγητής, ανώτερος επιστημονικός συνεργάτης ή/και προσκεκλημένος ομιλητής στην Ευρώπη, τις ΗΠΑ, τον Καναδά, τη Μέση Ανατολή, την Ιαπωνία και την Αυστραλία. Αυτά περιλαμβάνουν τα ακόλουθα ιδρύματα: *London School of Economics and Political Science, Brookings Institution, Woodrow Wilson International Center of Scholars, Center for European Integration Studies – University of Bonn, Hebrew University of Jerusalem, Australian Institute of International Affairs* και *University of Tokyo*. Είναι συγγραφέας και συν-επιμελητής διαφόρων βιβλίων και κειμένων πολιτικής για πολιτικά και οικονομικά θέματα καθώς και για θέματα που σχετίζονται με την Κύπρο, την ΕΕ και την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Μεταξύ άλλων, σημειώνονται τα βιβλία του «Η Πολιτική Οικονομία της Λύσης του Κυπριακού Προβλήματος: Η Εξέταση Τεσσάρων Σεναρίων» (2009) και «Η Κύπρος Ενώπιον Διλημμάτων - Σκέψεις και Προβληματισμοί» (2011). Υπογραμμίζεται συναφώς το κείμενο πολιτικής (με τη συμβολή ομάδας εργασίας) *Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΕ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ - Πως θα εξέλθουμε από την κρίση* (δημοσιεύθηκε από το Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας τον Μάιο 2013) και *THE WAY OUT OF THE CYPRUS ECONOMIC CRISIS* (δημοσιεύθηκε από τη *Notre Europe* τον Σεπτέμβριο του 2013). Έχει επίσης δημοσιεύσει αριθμό συγγραμμάτων, οργάνωσε πολυάριθμα διεθνή συμπόσια και συνέδρια, και ήταν/είναι επιστημονικός συντονιστής σε μεγάλο αριθμό ερευνητικών προγραμμάτων. Στις αρχές του 2010 εισήγαγε τη νέα σειρά Κειμένων Πολιτικής του Κέντρου Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας ενώ από το 2004 είναι επίσης επιμελητής του ηλεκτρονικού εντύπου *In Depth*.

Χριστόφορος Χριστοφόρου

Σπούδασε Οικονομικά με ειδίκευση στην Οικονομετρία στο Πανεπιστήμιο του Σινσινάτι των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και συμπλήρωσε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στον ίδιο τομέα με υποτροφία του Τμήματος Οικονομικών του ιδίου Πανεπιστημίου. Εργάστηκε στο πανεπιστήμιο ως βοηθός καθηγητή για ένα χρόνο. Το 2001, εργοδοτήθηκε από το Κέντρο Ερευνών και Ανάπτυξης - *Intercollege* ως υπεύθυνος ερευνών και στατιστικών αναλύσεων. Συμμετείχε σε αρκετά ερευνητικά προγράμματα καθώς επίσης και σε έρευνες/μελέτες οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού περιεχομένου. Από το 2010 διδάσκει Στατιστική στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας.

Κυριάκος Γεωργίου

Εργάζεται ως ανώτερος διοικητικός λειτουργός και ερευνητής στο Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας. Στα πλαίσια της εργασίας του, μεταξύ άλλων, συντονίζει διοικητικά εθνικά και ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα, συμμετέχει στην ετοιμασία ερευνητικών προτάσεων και στη διεκπεραίωση ερευνητικών έργων. Διατέλεσε Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ελληνικής Τράπεζας από τον Μάιο του 2006 μέχρι το Μάιο του 2014. Την ίδια περίοδο διετέλεσε Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ελληνικής Τράπεζας (Επενδύσεις) Λίμιτεδ και της Limited Liability Company Commercial Bank «Hellenic Bank» (Ρωσία). Ήταν Μέλος των Επιτροπών Ελέγχου, Διαχείρισης Κινδύνων και Αμοιβών του Διοικητικού Συμβουλίου της Τράπεζας. Διετέλεσε επίσης μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Κυπριακής Τράπεζας Αναπτύξεως (1995-2001).

Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

Εισαγωγή	7
I. Η ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ	9
II. ΟΙ ΠΡΟΝΟΙΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ	18
III. ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	25
IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	30

Εισαγωγή¹

Οι πρακτικές παραχώρησης δανείων και ο υπερδανεισμός ήταν δύο από τις αιτίες της κατάρρευσης του κυπριακού χρηματοπιστωτικού συστήματος. Στη σημερινή συγκυρία το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων έχει οξυνθεί ως αποτέλεσμα της παρατεταμένης και βαθιάς ύφεσης. Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί νέους κινδύνους για το ευρύτερο χρηματοπιστωτικό σύστημα καθώς και για ολόκληρη την οικονομία. Προφανώς βρισκόμαστε σε ένα φαύλο κύκλο από τον οποίο θα πρέπει να ξεφύγουμε το συντομότερο δυνατό. Υπογραμμίζεται ότι οι αποφάσεις του Eurogroup τον Μάρτιο του 2013 δεν συνέβαλαν προς την επίλυση προβλημάτων. Αντίθετα επιδείνωσαν δραματικά τα δεδομένα.

Η συζήτηση για το νομοσχέδιο των εκποιήσεων έφερε στο προσκήνιο διάφορες πτυχές και προσεγγίσεις. Η κυβέρνηση υποστήριξε ότι τυχόν μη έγκριση των νομοσχεδίων θα δημιουργούσε περισσότερα προβλήματα. Μεταξύ άλλων, ο Πρόεδρος του Συμβουλίου Εθνικής Οικονομίας Χριστόφορος Πισσαρίδης προειδοποίησε για νέο κούρεμα καταθέσεων. Η αντιπολίτευση προειδοποίησε για συντριπτικά κοινωνικοοικονομικά πλήγματα στην περίπτωση ψήφισης και υλοποίησης των νομοσχεδίων ως είχαν.

Η ουσία είναι ότι για να αντιμετωπισθεί το πολυδιάστατο, πολύπλοκο και σύνθετο πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων απαιτούνται νέες προσεγγίσεις. Υπογραμμίζεται συναφώς ότι είναι αδύνατο να αποπληρωθεί το ιδιωτικό και το δημόσιο χρέος σε μια κατάσταση βαθιάς και συνεχιζόμενης ύφεσης. Το ζητούμενο λοιπόν είναι λύσεις στα πλαίσια μιας νέας οικονομικής

¹ Ενώ ολοκληρωνόταν η μελέτη αυτή ανακοινώθηκε νέα μορφή υπολογισμού του ΑΕΠ (σε ευρωπαϊκό επίπεδο) δια του οποίου τα χρέη και τα ελλείμματα παρουσιάζονται πολύ βελτιωμένα. Ενώ με αυτές τις στατιστικές ανακατατάξεις, οι οποίες δεν ενσωματώνονται στο Κείμενο αυτό, εγείρονται πολλά ζητήματα, δεν επηρεάζονται η ανάλυση και τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης. Μπορεί επίσης να λεχθεί ότι ενισχύεται ουσιαστικά η θέση για την υιοθέτηση μιας αναπτυξιακής πολιτικής άμεσα.

προσέγγισης που να τερματίζει την κατηφορική πορεία της κυπριακής οικονομίας.

Εγείρονται επίσης πολλά ερωτήματα καθώς και άλλων ζητημάτων με ηθική διάσταση. Ένας βασικός στόχος είναι η αντιμετώπιση των προκλήσεων και των προβλημάτων με το λιγότερο δυνατό κοινωνικό και οικονομικό κόστος. Από ηθικής σκοπιάς ένα από τα ζητήματα που τίθενται είναι η απόδοση ευθυνών με ό,τι αυτό συνεπάγεται για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

Στο Κείμενο αυτό υιοθετείται μια ολιστική προσέγγιση παρά το σχετικά περιορισμένο μέγεθος του. Στην επόμενη ενότητα επιχειρείται μια συνοπτική ανατομία του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Στη συνέχεια παρουσιάζονται και αξιολογούνται συνοπτικά οι πρόνοιες των νομοσχεδίων για τις εκποιήσεις και οι προεκτάσεις. Ακολουθεί μια ποιοτική εξέταση της οικονομίας καθώς και των συναφών ευρύτερων εξελίξεων και καταλήγουμε με συμπεράσματα και εισηγήσεις πολιτικής.

I. Η ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

Εισαγωγή

Το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων έχει οξυνθεί ως αποτέλεσμα των αποφάσεων του Eurogroup τον Μάρτιο του 2013 και της παρατεταμένης και βαθιάς ύφεσης που έχει προκληθεί. Αρκετοί δανειολήπτες (φυσικά και νομικά πρόσωπα) αδυνατούν ή και παρουσιάζονται απρόθυμοι να καλύψουν τις δόσεις των δανείων τους. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αποτελούν ενδεχομένως το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο τραπεζικός τομέας στην προσπάθεια που καταβάλλει για αναδιάρθρωση. Σημειώνονται επίσης η ανάγκη για αποκατάσταση της κεφαλαιακής επάρκειας και εμπιστοσύνης. Στις 30 Ιουνίου 2014 το 48,65% του συνόλου των δανείων, ύψους €58,993 δισεκατομμυρίων ευρώ, ήταν μη εξυπηρετούμενα – δηλαδή €28,697 δισεκατομμύρια.²

Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα οξύ και κρίσιμο και για τις τρεις μεγάλες τράπεζες - την Τράπεζα Κύπρου, την Ελληνική Τράπεζα και τον Συνεργατισμό - οι οποίες μαζί με τη Russian Commercial Bank θεωρούνται συστημικές τράπεζες. Οι τράπεζες αυτές (μαζί με τις υπόλοιπες συστημικές ευρωπαϊκές τράπεζες), υπόκεινται σε ασκήσεις αντοχής που θα καθορίσουν την κεφαλαιακή τους επάρκεια. Η διαδικασία αυτή κρίνεται απαραίτητη για να περάσουν κάτω από την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας τον Νοέμβριο του 2014.³

² Τα πιο πρόσφατα επίσημα στοιχεία (Αύγουστος 2014), δείχνουν ότι τα δάνεια παρέμειναν στα ίδια επίπεδα ενώ το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων αυξήθηκε στο 49,06%.

³ Ενόψει των σημαντικών προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι κυπριακές τράπεζες είχε κατατεθεί η ιδέα από κάποιους κύκλους να μην ενταχθούν κάτω από την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας τον Νοέμβριο του 2014 αλλά να συνεχίσουν τη διαδικασία εξυγίανσης και να ενταχθούν αργότερα μετά την ολοκλήρωση του Μνημονίου. Επίσης είναι σημαντικό να συζητηθούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο οι οδηγίες της Βασιλείας III και να ορισθεί ένα κοινό και λογικό ποσοστό κεφαλαιακής επάρκειας Κυρίων Βασικών Κεφαλαίων (Core Tier 1) όπως ορίζει η Βασιλεία στο επίπεδο του 7% το οποίο ούτως ή άλλως ακολουθούν οι πλείστες Κεντρικές Τράπεζες στην Ευρώπη. Ο στόχος του 9-10% είναι αρκετά ψηλός, ιδιαίτερα για μια οικονομία σε ύφεση και οικονομική κρίση, και το πρόσθετο κεφάλαιο έχει κόστος το οποίο θα επωμισθούν οι καταναλωτές και οι μέτοχοι. Ταυτόχρονα θα επηρεασθεί

Είναι σημαντική η συνοπτική παρουσίαση και αξιολόγηση του τραπεζικού συστήματος και του συνεργατικού κινήματος με βάση τα συγκεντρωτικά στοιχεία του ισολογισμού τους (καταθέσεων, δανείων - εξυπηρετούμενων και μη εξυπηρετούμενων). Είναι επίσης χρήσιμη και η ανάλυση για το δανειακό χαρτοφυλάκιο και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε σχέση με τους τομείς της οικονομίας και τον δανεισμό φυσικών και νομικών προσώπων. Σημειώνεται συναφώς ότι την τελευταία δεκαετία ο τραπεζικός τομέας είχε επεκταθεί υπέρμετρα και είχε διαμορφωθεί σε επίπεδα που δεν μπορούσε να στηρίξει η εθνική οικονομία και η πολιτεία.⁴

αρνητικά η οικονομική δραστηριότητα. Η ουσία είναι ότι η Κύπρος επειδή βρίσκεται σε βαθειά ύφεση και σε Μνημόνιο νομιμοποιείται να έχει απαιτήσεις σε σχέση με τα κριτήρια και το πώς και πότε εφαρμόζονται.

⁴ Τα τελευταία χρόνια το κυπριακό τραπεζικό σύστημα ως αποτέλεσμα ενδογενών και εξωγενών παραγόντων οδηγήθηκε σε μεγάλη κρίση. Στην Κύπρο υπήρχαν σχεδόν όλα τα χαρακτηριστικά που μαρτυρούν μια μεγάλη μεγέθους τραπεζική κρίση. Συνοπτικά οι κύριοι λόγοι κατάρρευσης του τραπεζικού συστήματος είναι οι ακόλουθοι:

- Η αποτυχία της εθνικής πολιτικής να εκτιμήσει τους κινδύνους που εμπεριέχει η λειτουργία ενός μεγάλου τραπεζικού τομέα.
- Οι αποτυχημένες επεκτατικές στρατηγικές που υιοθέτησαν τα τραπεζικά ιδρύματα κυρίως στο δεύτερο μισό της δεκαετίας 2000-2010 καθώς και η ανεπαρκής εποπτεία του τραπεζικού συστήματος από την Κεντρική Τράπεζα Κύπρου.
- Η διοχέτευση κινδύνων στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα μέσω της έκθεσης των κυπριακών τραπεζών στην Ελλάδα.
- Οι πολιτικές αποφάσεις που πάρθηκαν σε ανώτατο επίπεδο και αφορούσαν το δεύτερο πακέτο στήριξης της Ελλάδας το 2011 και τη σημαντική απομείωση μέχρι 78% του χρέους της Ελλάδας προς ιδιώτες επενδυτές και κατ' επέκταση τις τράπεζες. Αυτός ο παράγοντας από μόνος του ήταν αρκετός για να προκαλέσει ανισορροπίες στους ισολογισμούς των τραπεζών.
- Τα μεγάλα κυβερνητικά δημοσιονομικά ελλείμματα της τελευταίας πενταετίας συνετέλεσαν στον αποκλεισμό της Κύπρου από τις διεθνείς αγορές (πρώτο εξάμηνο του 2011). Αυτό είχε ως συνεπακόλουθο την απουσία διαθέσιμων πόρων στις τράπεζες όταν αυτό ήταν αναγκαίο. Πλην της οριακής προσαρμογής στη Συνθήκη του Maastricht δεν είχαν εκτιμηθεί επαρκώς οι συνέπειες της ένταξης στην Ευρωζώνη.
- Η πρακτική παραχώρησης δανείων κυρίως έναντι ακινήτων ως εγγύηση και προσωπικών εγγυήσεων χωρίς να δίνεται η απαραίτητη προσοχή στην ικανότητα των χρεωστών να αποπληρώσουν τα δάνεια.
- Η μεγάλη αύξηση του συνόλου του ενεργητικού των τραπεζών που οδήγησε σε μια τάση για υπέρμετρο και εύκολο δανεισμό.
- Η αναποτελεσματική εταιρική διακυβέρνηση από τα διοικητικά συμβούλια των τραπεζών και η ανεπαρκής λειτουργία των επιτροπών κινδύνου και ελέγχου.
- Η ραγδαία φιλελευθεροποίηση του τομέα μετά την εισδοχή της χώρας στην ΕΕ το 2004 και στο ευρώ το 2008.
- Η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Καταθέσεις, Δάνεια και Μη-Εξυηρητούμενα-Δάνεια

Στενά συνυφασμένα με την πορεία του ισολογισμού του τραπεζικού συστήματος είναι και το επίπεδο των καταθέσεων και των δανείων. Υπογραμμίζεται συναφώς η δραματική αύξηση των μη εξυηρητούμενων δανείων. Στον πίνακα που ακολουθεί δίδονται συνοπτικά τα μεγέθη των καταθέσεων και των δανείων όπως τα έχει δημοσιεύσει η Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου τον Αύγουστο του 2014.

Πίνακας Ι.1.
Όλα τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα εξαιρουμένης της Κεντρικής Τράπεζας

Περίοδος	Καταθέσεις		Δάνεια		Δάνεια / Καταθέσεις %
	(€ εκατομμύρια)	Μεταβολή %	(€ εκατομμύρια)	Μεταβολή %	
31/12/2007	55.514,0	-	41.020,0	-	73,9
31/12/2008	56.009,3	0,9	54.442,6	32,7	97,2
31/12/2009	58.154,9	3,8	57.874,0	6,3	99,5
31/12/2010	69.939,7	20,3	61.475,1	6,2	87,9
31/12/2011	69.297,6	-0,9	68.520,4	11,5	98,9
31/12/2012	70.157,4	1,2	72.466,5	5,8	103,3
31/12/2013	46.993,2	-33,0	63.597,6	-12,2	135,3
31/07/2014	46.572,6	-0,9	61.076,3	-4,0	131,1

Πηγή: Monetary and Financial Statistics, Central Bank of Cyprus, August 2014

Καταθέσεις

Την περίοδο 2007 με 2009 οι καταθέσεις δεν παρουσίασαν ιδιαίτερες μεταβολές και κυμάνθηκαν μεταξύ €55,514 και €58,154 δισεκατομμύρια. Σημαντική αύξηση στις καταθέσεις παρουσιάστηκε το 2010 (+20,3% από το 2009), με τις συνολικές καταθέσεις στο τέλος του έτους να είναι €70,157 δισεκατομμύρια. Για τα επόμενα δύο χρόνια οι καταθέσεις δεν παρουσίασαν ιδιαίτερες μεταβολές. Από τις αρχές του 2013 άρχισαν να παρουσιάζονται μειώσεις στις καταθέσεις.⁵ Με τα γεγονότα του Μαρτίου του 2013 και μέχρι το τέλος του 2013 υπήρξε μια σημαντική μείωση στις καταθέσεις της τάξης

⁵ Τον Δεκέμβριο του 2012, οι συνολικές καταθέσεις ξεπερνούσαν τα €70 δισεκατομμύρια. Τον Ιανουάριο του 2013 μειώθηκαν κατά €1,3 δισεκατομμύρια, ενώ τον Φεβρουάριο του 2013 υπήρξε περαιτέρω μείωση ενός δισεκατομμυρίου ευρώ.

του 33% από €70,157 δισεκατομμύρια στα €46,993 δισεκατομμύρια δηλαδή, μείωση €23,164 δισεκατομμυρίων. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται και η απομείωση καταθέσεων. Τα τελευταία στοιχεία (Ιούλιος 2014) παρουσιάζουν τις καταθέσεις στα €46,573 δισεκατομμύρια.

Δάνεια

Το 2007 τα δάνεια προσέγγισαν τα €41,020 δισεκατομμύρια, ενώ τον αμέσως επόμενο χρόνο αυξήθηκαν κατά 32,7% και ανήλθαν στα €54,443 δισεκατομμύρια. Από το 2008 μέχρι και το τέλος του 2012 τα δάνεια ακολούθησαν μια ανοδική πορεία με μέσο όρο αύξησης το 7,4% φθάνοντας τα €72,467 δισεκατομμύρια (2012). Το 2012 τα δάνεια ξεπέρασαν τις καταθέσεις κατά €2,309 δισεκατομμύρια. Η απομείωση καθώς και η μείωση στις καταθέσεις (μετά τον Μάρτη του 2013) έφερε και πτώση στα δάνεια αλλά με μικρότερο ποσοστό (12,2% σε σύγκριση με 33% στις καταθέσεις). Τα τελευταία στοιχεία (Ιούλιος 2014) παρουσιάζουν τα δάνεια στα €61,076 δισεκατομμύρια.

Αναλογία Δάνεια / Καταθέσεις

Ενώ το 2007 η αναλογία δανείων ως προς τις καταθέσεις κυμάνθηκε στο 74% περίπου, από το 2008 παρατηρήθηκε μια σταδιακή άνοδος: στο τέλος του 2011 προσέγγισε το 100%. Από το 2012 και μετέπειτα ο δείκτης αυτός εκτοξεύτηκε στο 135,3% (Δεκέμβριος του 2013).⁶ Αυτό συνεπάγεται ένα «έλλειμμα» στις καταθέσεις σε σχέση με τα δάνεια της τάξης των €16,604 δισεκατομμυρίων (περίπου το 100% του ΑΕΠ της χώρας). Τα τελευταία στοιχεία (Ιούλιος 2014) δείχνουν ότι το συγκεκριμένο «έλλειμμα» μειώθηκε στα €14,504 δισεκατομμύρια. Παρά ταύτα το πρόβλημα παραμένει σοβαρό.

⁶ Χρήζει ιδιαίτερης αναφοράς το 2011 καθότι έγινε το κούρεμα του ελληνικού χρέους με πολύ αρνητικά αποτελέσματα για το κυπριακό τραπεζικό σύστημα.

Ανάλυση Δανείων και Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων τους Τελευταίους Μήνες
 Είναι χρήσιμη η συγκριτική ανάλυση για τα δάνεια και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια για τους έξι πρώτους μήνες του 2013 και του 2014 σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας Κύπρου. Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται αναλυτικά τα δάνεια σε νομικά και φυσικά πρόσωπα ανά τομέα της οικονομίας στις 30 Ιουνίου του 2013 και του 2014 αντίστοιχα. Επίσης δίνονται οι αντίστοιχες πληροφορίες για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Για την υπό ανασκόπηση περίοδο του 2013 το μεγαλύτερο ποσοστό, της τάξης του 71%, των δανείων που παραχωρούνται από τις τράπεζες είναι προς νομικά πρόσωπα ενώ αντίστοιχα τα δάνεια προς φυσικά πρόσωπα είναι της τάξης του 29%. Η εικόνα αυτή διαφοροποιείται οριακά την αντίστοιχη περίοδο του 2014 όπου η αναλογία διαμορφώνεται σε 68% με 32%. Αυτό είναι απόρροια της σημαντικής μείωσης των δανείων των νομικών προσώπων (από €39,084 δισεκατομμύρια σε €30,959 δισεκατομμύρια).

Πίνακας Ι.2.
Δάνεια και Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια (Τράπεζες) – χιλιάδες €

ΔΑΝΕΙΑ ΣΕ:	30/06/2013					30/06/2014				
	Σύνολο	Κατανομή %	Μ.Ε.Δ. %	Μ.Ε.Δ. €	Κατανομή %	Σύνολο	Κατανομή %	Μ.Ε.Δ. %	Μ.Ε.Δ. €	Κατανομή %
Νομικά πρόσωπα	39.084.091	71,40	30,01	11.729.136	72,68	30.958.715	67,72	49,07	15,191,441	69,97
Μεταποίηση	2.379.379	4,35	26,09	620.780	3,85	1,676,974	3,67	48,59	814,842	3,75
Κατασκευές	7.555.385	13,80	45,65	3.449.033	21,37	7,289,798	15,95	71,33	5,199,813	23,95
Εμπόριο	5.900.165	10,78	29,31	1.729.338	10,72	5,253,464	11,49	42,64	2,240,077	10,32
Χρήματ./Ασφάλειες	7.706.821	14,08	6,85	527.917	3,27	4,100,346	8,97	16,54	678,197	3,12
Κτηματομεσιτικά	6.109.256	11,16	37,19	2.272.032	14,08	4,899,931	10,72	52,42	2,568,544	11,83
Υπόλοιπα	9.433.085	17,23	33,18	3.130.035	19,40	7,738,202	16,93	47,69	3,689,969	17,00
Φυσικά πρόσωπα	15.651.776	28,60	28,17	4.409.105	27,32	14,755,298	32,28	44,18	6,518,891	30,03
ιδιοκατοίκηση	5.914.332	10,81	21,80	1.289.324	7,99	5,705,165	12,48	36,75	2,096,648	9,66
Καταναλωτικά	3.416.500	6,24	37,46	1.279.821	7,93	3,103,232	6,79	52,67	1,634,472	7,53
Πιστωτικές κάρτες	367.370	0,67	25,06	92.063	0,57	330,448	0,72	31,94	105,545	0,49
Υπόλοιπα	5.953.574	10,88	29,36	1.747.897	10,83	5,616,453	12,29	47,76	2,682,225	12,35
ΣΥΝΟΛΟ	54.735.867	100,00	29,48	16.138.241	100,0	45,714,013	100,0	47,49	21,710,332	100,00

Πηγή: Τα στοιχεία για τις καταθέσεις και τα δάνεια έχουν ληφθεί από τα στοιχεία που έχει δημοσιεύσει η Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου. (Aggregate data for the CY banking sector 25/8/2014).

Για το πρώτο εξάμηνο του 2013 το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων δανείων ανήλθε στα €11,729 δισεκατομμύρια ή στο 30% του συνόλου των δανείων που δόθηκαν σε νομικά πρόσωπα. Τον Ιούνιο του 2014 παρατηρείται μια σημαντική αύξηση στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια νομικών προσώπων από το 30% στο 49%.

Μεγαλύτερο πρόβλημα όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα υπάρχει στον τομέα των κατασκευών αφού η αύξηση σε διάστημα ενός χρόνου (Ιούνιος 2013 – Ιούνιος 2014) έφθασε στο 50,8% (από €3,449 δισεκατομμύρια σε €5,200 δισεκατομμύρια). Ακολουθούν το εμπόριο, η μεταποίηση και οι χρηματοδοτήσεις και ασφάλειες με σχεδόν το ίδιο ποσοστό που κυμάνθηκε στο 28-31%. Τα κτηματομεσιτικά παρουσίασαν τη μικρότερη αύξηση (13%) αλλά το πρόβλημα στον τομέα αυτό είναι αρκετά μεγάλο αφού τα δάνεια που δεν εξυπηρετούνται ανέρχονται στα €2,568 δισεκατομμύρια (2014).

Όσον αφορά τα φυσικά πρόσωπα το πρώτο εξάμηνο του 2013 το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων δανείων ανήλθε στα €4,409 δισεκατομμύρια ή στο 28,17% του συνόλου των δανείων που δόθηκαν. Ένα χρόνο αργότερα το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων ανήλθε στο 44,18% ενώ στο σύνολο τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια ανήλθαν στα €6,519 δισεκατομμύρια. Μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζεται στα οικιστικά δάνεια για ιδιοκατοίκηση (62,6%) με το ποσό να έχει φτάσει στα €2,097 δισεκατομμύρια, ενώ τα καταναλωτικά ξεπέρασαν τα €1,634 δισεκατομμύρια (αύξηση 27,7%).

**Πίνακας Ι.3.
Δάνεια και Μη Εξυηρητούμενα Δάνεια (Συνεργατισμός) – χιλιάδες €**

ΔΑΝΕΙΑ ΣΕ:	30/06/2013					30/06/2014				
	Σύνολο	Κατανομή %	Μ.Ε.Δ. %	Μ.Ε.Δ. €	Κατανομή %	Σύνολο	Κατανομή %	Μ.Ε.Δ. %	Μ.Ε.Δ. €	Κατανομή %
Νομικά πρόσωπα	2.984.604	21,86	33,24	992.082	17,47	2.918.751	21,98	44,80	1.307.600	18,71
Μεταποίηση	242.023	1,77	56,64	137.082	2,41	231.088	1,74	70,50	162.917	2,33
Κατασκευές	376.092	2,75	58,64	220.540	3,88	380.967	2,87	76,81	292.621	4,19
Εμπόριο	327.442	2,40	50,94	166.799	2,94	317.757	2,39	66,73	212.039	3,03
Χρήματ./Ασφάλειες	2.797	0,02	31,50	881	0,02	2.605	0,02	44,45	1.158	0,02
Κτηματομεσιτικά	262.503	1,92	47,31	124.190	2,19	306.146	2,31	68,88	210.873	3,02
Υπόλοιπα	1.773.747	12,99	19,31	342.590	6,03	1.680.188	12,65	25,47	427.992	6,13
Φυσικά πρόσωπα	10.668.107	78,14	43,92	4.685.433	82,53	10.360.456	78,02	54,82	5.679.602	81,29
ιδιοκατοίκηση	4.723.539	34,60	33,93	1.602.697	28,23	4.564.738	34,38	44,08	2.012.137	28,80
Καταναλωτικά	4.283.420	31,37	51,74	2.216.242	39,04	4.289.256	32,30	62,64	2.686.790	38,45
Πιστωτικές κάρτες	32.445	0,24	6,30	2.044	0,04	36.590	0,28	25,94	9.491	0,14
Υπόλοιπα	1.628.703	11,93	53,08	864.450	15,23	1.469.872	11,07	66,07	971.184	13,90
ΣΥΝΟΛΟ	13.652.711	100,00	41,59	5.677.515	100,00	13.279.207	100,0	52,62	6.987.202	100,00

Πηγή: Τα στοιχεία για τις καταθέσεις και τα δάνεια έχουν ληφθεί από τα στοιχεία που έχει δημοσιεύσει η Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου. (Aggregate data for the CY co-operative credit sector 25/8/2014).

Όπως έχει σημειωθεί ο όγκος του δανειακού χαρτοφυλακίου του Συνεργατισμού αφορά σχετικά μικρά δάνεια σε φυσικά πρόσωπα για σκοπούς ιδιοκατοίκησης και κατανάλωσης. Λόγω της φύσης του Συνεργατισμού η δομή του χαρτοφυλακίου παραμένει σταθερή μεταξύ του πρώτου εξαμήνου του 2013 και του 2014 αντίστοιχα. Υπάρχει ουσιαστικό πρόβλημα με τη μεγάλη αύξηση των μη εξυηρητούμενων δανείων από 41,59% το πρώτο εξάμηνο του 2013 στο 52,62% το πρώτο εξάμηνο του 2014.

Σε αντίθεση με τις εμπορικές τράπεζες οι ανάγκες του Συνεργατισμού σε νέα κεφάλαια θα καλυφθούν από ένα ποσό της τάξης του €1 δισεκατομμυρίου για το οποίο έχει γίνει πρόβλεψη στο Μνημόνιο. Αν ο Συνεργατισμός αναγκαστεί να καλύψει το σύνολο των μη εξυηρητούμενων δανείων που ανέρχονται στα €6,98 δισεκατομμύρια το ποσό του €1 δισεκατομμυρίου είναι ανεπαρκές.

Άλλοι Παράμετροι

Είναι πολύ σημαντικό να κατανοηθεί ότι το θέμα των μη εξυηρητούμενων δανείων είναι σύνθετο και πολύπλοκο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η

περίπτωση των μεγάλο-οφειλετών αφ' ενός και των μικρό-οφειλετών αφ' ετέρου. Επί τούτου σημειώνεται ότι τα κριτήρια και ο τρόπος αξιολόγησης και αντιμετώπισης δεν μπορεί να είναι ο ίδιος. Θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα επαρκές δίκτυο προστασίας για τους μικρό-οφειλέτες που αποδεδειγμένα δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν προσωρινά στις υποχρεώσεις τους. Από την άλλη οι τράπεζες θα πρέπει να έχουν στη διάθεση τους τα εργαλεία για να μπορούν να πιέσουν τους μεγάλο-οφειλέτες που δεν συνεργάζονται.

Επιπρόσθετα σημειώνεται μια άλλη κατηγορία δανειοληπτών. Συγκεκριμένα τα δάνεια Κυπρίων σε ξένο νόμισμα – ιδίως ελβετικά φράγκα και ιαπωνικά γιεν – δημιούργησαν μια πολύ δύσκολη κατάσταση αφού οι επηρεαζόμενοι βρέθηκαν εκτεθειμένοι ως αποτέλεσμα της ανατίμησης του φράγκου και του γιεν έναντι του ευρώ.⁷ Πρόσφατη απόφαση του 4^{ου} Τμήματος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου (30/04/14) που αφορά συμφωνίες δανείων και επιτοκίων σε ξένο νόμισμα ενδεχομένως να διαφοροποιήσει την κατάσταση προς όφελος των δανειοληπτών αφού οι τράπεζες δεν θα μπορούν να διαμορφώνουν τις απαιτήσεις τους με βάση νέες ισοτιμίες του ευρώ αλλά μόνο με την αναλογία που χρησιμοποιήθηκε όταν παραχωρήθηκε το δάνειο.⁸ Ταυτόχρονα δεν θα μπορούν μονομερώς να αυξάνουν τα επιτόκια. Σημειώνεται όμως ότι για την Κύπρο δεν υπάρχει ακόμα ξεκάθαρη εικόνα: δηλαδή δεν είναι σίγουρο τι θα αποφασίσουν τα κυπριακά δικαστήρια για τα ζητήματα αυτά.

⁷ Από τον Δεκέμβριο του 2007, που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, ο δανεισμός σε ξένο νόμισμα ανήλθε στα € 7,8 δισεκατομμύρια. Μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2012 ο δανεισμός σε ξένο νόμισμα ακλούθησε ανοδική πορεία φτάνοντας τα €20,4 δισεκατομμύρια. Σταδιακά μετά τον Δεκέμβριο του 2012 ακολούθησε πτωτική πορεία και τον Ιούλιο του 2014 έφτασε τα € 12,1 δισεκατομμύρια. Δημοφιλέστερο ξένο νόμισμα για δανεισμό το αμερικανικό δολάριο (39%) και το ελβετικό φράγκα (24%).

⁸ Μεταξύ άλλων, βλέπε άρθρο Παύλου Αγγελίδη, «Η σημασία της απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τους δανειολήπτες», Ο ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ, 13 Ιουλίου 2014, σελ. 7.

Είναι επίσης σημαντικό να υπογραμμισθεί ότι για την κατάσταση αυτή υπάρχουν βαρύτερες ευθύνες των εποπτικών αρχών, των τραπεζών αλλά και νομικών και φυσικών προσώπων που ενεπλάκηκαν σε αλόγιστο υπερδανεισμό. Ούτως ή άλλως σημειώνεται ότι η επίλυση προβλημάτων θα απαιτήσει αρκετά χρόνια. Είναι επίσης σημαντικό να γίνει με τρόπο που να ελαχιστοποιηθεί το κοινωνικό κόστος. Το shock therapy δεν ενδείκνυται. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις η ουσιαστική εμπλοκή του διαμεσολαβητή μπορεί να έχει πολύ θετικά αποτελέσματα.

Συνοπτική Κατάληξη

Ο προσδιορισμός και η αντιμετώπιση των επισφαλών δανείων που επιβαρύνουν τους ισολογισμούς των τραπεζών δημιουργούν προβλήματα αφερεγγυότητας των τραπεζικών ιδρυμάτων καθώς και ρευστότητας. Τα επισφαλή δάνεια επηρεάζουν καθοριστικά την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζικών ιδρυμάτων. Πέραν τούτου η διαχείριση των προβληματικών δανείων δεν αφορά μόνο την εξυγίανση του τραπεζικού τομέα αλλά είναι καθοριστική και για την οικονομική δραστηριότητα γενικότερα. Τυχόν αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων θα δημιουργήσει επιπρόσθετες σημαντικές κεφαλαιακές ανάγκες στα τραπεζικά ιδρύματα στα επόμενα χρόνια.

Πάνω απ' όλα είναι καθοριστικής σημασίας να κατανοηθεί ότι το πρόβλημα αυτό δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί αποσπασματικά. Ως εκ τούτου αποτελεί πλάνη ότι το πρόβλημα θα αντιμετωπισθεί μόνο δια μέσου των εκποιήσεων. Υπογραμμίζεται συναφώς ότι είναι αδύνατο να αποπληρωθεί ιδιωτικό και δημόσιο χρέος κάτω από συνθήκες μιας συνεχιζόμενης και βαθιάς ύφεσης. Ως εκ τούτου οι λύσεις πρέπει να αναζητηθούν στα πλαίσια μιας σφαιρικής προσέγγισης και ολοκληρωμένης πολιτικής.

II. ΟΙ ΠΡΟΝΟΙΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΚΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

Στο κείμενο που ακολουθεί παρουσιάζεται συνοπτικά το νομικό και θεσμικό πλαίσιο το οποίο διαμορφώνεται στην Κύπρο σε σχέση με το μεγάλο όγκο των μη εξυπηρετούμενων δανείων στα χαρτοφυλάκια των τραπεζικών ιδρυμάτων. Το πλαίσιο αυτό βασίζεται πλέον στις αυστηρές απαιτήσεις των διεθνών δανειστών και τα διεθνή λογιστικά πρότυπα.

Η υφιστάμενη διαδικασία εκποιήσεων είναι γραφειοκρατική, χρονοβόρα ενώ ταυτόχρονα δεν παρέχει καμία προστασία στην πρώτη κατοικία ή στις ευάλωτες ομάδες. Επίσης τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια έχουν ανέλθει σε επίπεδα που σπάνια έχουν παρατηρηθεί διεθνώς και δεν συνάδουν με τα μακροοικονομικά δεδομένα της οικονομίας. Σημειώνεται ότι φαίνεται να υπάρχουν δανειολήπτες που στρατηγικά αρνούνται να καλύψουν τις δόσεις που εκκρεμούν προσβλέποντας στις εξελίξεις. Με το νέο υπό διαμόρφωση πλαίσιο οι τράπεζες θα έχουν τα εργαλεία για να κινηθούν εναντίον των μεγάλων ή και των μη συνεπών οφειλετών.⁹

Στα πλαίσια του επικαιροποιημένου Μνημονίου του Ιουνίου του 2014 έχουν ενσωματωθεί μια σειρά από πρόνοιες που απαιτούνται από τους διεθνείς δανειστές για την απελευθέρωση της έκτης δόσης ύψους €436 εκατομμυρίων. Μετά από έντονες διεργασίες η Κυβέρνηση κατέθεσε ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων 9 νομοσχέδια που αφορούσαν στην ικανοποίηση των απαιτήσεων της Τρόικα.

Οι προτάσεις αυτές περιείχαν πρόνοιες που αφ' ενός επιτρέπουν στις τράπεζες να κινηθούν εναντίον των οφειλετών για να εισπράξουν καθυστερημένες δόσεις και αφ' ετέρου προστατεύουν ευάλωτες ομάδες οφειλετών και

⁹ Έχουν ήδη εκφραστεί φόβοι ότι τελικά τα νομοσχέδια θα χρησιμοποιηθούν περισσότερο εναντίον μικρό-οφειλετών. Με βάση το ίδιο σκεπτικό υποστηρίζεται ότι ήδη υπάρχουν εργαλεία για να κινηθούν οι τράπεζες εναντίον των μεγαλο-οφειλετών.

παρέχουν νομική αρωγή σ' αυτούς που τη χρειάζονται. Το προτεινόμενο πλαίσιο καθορίζει τη διαδικασία που θα πρέπει να ακολουθηθεί από τις τράπεζες και τους δανειολήπτες σε περιπτώσεις μη εξυπηρετούμενων δανείων και καθορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις εκάστης πλευράς. Επίσης ρυθμίζει νομοθετικά το θέμα των τόκων υπερημερίας και καταχρηστικών ρητρών από πλευράς τραπεζών και με αυτό τον τρόπο προστατεύει τους δανειολήπτες.

Παρ' όλες τις προσπάθειες δεν υπήρξε απόλυτη συναίνεση. Το Σάββατο 6 Σεπτεμβρίου 2014 η Βουλή ψήφισε σε νόμους 14 συνολικά νομοσχέδια. Μεταξύ αυτών, περιλαμβάνονταν το κύριο νομοσχέδιο και άλλα δύο επιμέρους νομοσχέδια για το πλαίσιο εκποιήσεων ενυπόθηκων δανείων ως είχαν. Επίσης επέφερε αλλαγές ή/και ενσωμάτωσε επιπρόσθετες πρόνοιες για επιμέρους θέματα. Συγκεκριμένα ψηφίστηκαν από την Ολομέλεια της Βουλής σε νόμο τα ακόλουθα νομοσχέδια:

- Νόμος που τροποποιεί τους Περί Μεταβιβάσεως και Υποθηκεύσεως Ακινήτων Νόμους του 1965 έως 2011
- Νόμος που τροποποιεί τον Περί Ελευθεροποίησης του Επιτοκίου και Συναφών Θεμάτων Νόμο του 1999
- Νόμος που τροποποιεί τους Περί Καταχρηστικών Ρητρών σε Καταναλωτικές Συμβάσεις Νόμους του 1996 έως 2007
- Νόμος που τροποποιεί τον Περί Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος και γενικότερα Περί Κοινωνικών Παροχών Νόμο του 2014
- Νόμος που τροποποιεί τους Περί Νομικής Αρωγής Νόμους του 2002 έως (Αρ. 2) του 2014
- Νόμος που τροποποιεί τον Περί της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου Νόμο

- Νόμος που προνοεί για Προσωρινές Διατάξεις αναφορικά με την Αναστολή Είσπραξης Οφειλών, την Προστασία της Κύριας Κατοικίας, της Επαγγελματικής Στέγης και για άλλα συναφή θέματα
- Νόμος που προνοεί για την Αναστολή της Ισχύος του Περί Μεταβιβάσεως και Υποθηκείσεως Ακινήτων (Τροποποιητικού) Νόμου του 2014 μέχρι την Έναρξη της Ισχύος του Νέου Πλαισίου Αφερεγγυότητας, Νόμος του 2014
- Ο Περί Απαλλαγής Εγγυητών από την Εγγύηση Εκπλήρωσης της Υπόσχεσης ή της Υποχρέωσης Ενυπόθηκου Χρέους μετά την Πώληση Ενυπόθηκου Ακινήτου Νόμος του 2014
- Ο Περί Απαλλαγής Ενυπόθηκου Οφειλέτη από την Καταβολή μη Εξοφληθέντος Ποσού μετά την Πώληση Ενυπόθηκου Ακινήτου Νόμος του 2014
- Ο Περί Προστασίας Ακίνητης Ιδιοκτησίας που βρίσκεται σε μη Ελεγχόμενες Περιοχές της Δημοκρατίας (Ειδικές Διατάξεις) Νόμος του 2014
- Νόμος που Τροποποιεί τον Περί Πολιτικής Δικονομίας Νόμο
- Νόμος που Τροποποιεί τους Περί Εργασιών Πιστωτικών Ιδρυμάτων Νομούς του 1997 έως (Αρ. 4) του 2013
- Νόμος που Τροποποιεί τους Περί της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου Νόμους του 2002 έως (Αρ. 2) του 2014

Οι κύριες ενστάσεις της πλειοψηφίας της Βουλής των Αντιπροσώπων αφορούσαν στην προστασία ευάλωτων ομάδων δανειοληπτών και περιλαμβάνουν:

- (α) την προστασία της πρώτης κατοικίας και της μικρής επαγγελματικής στέγης έως 350.000 ευρώ,
- (β) τη διαγραφή των ενυπόθηκων δανείων για το υπόλοιπο του δανείου μετά την εκποίηση,
- (γ) τη διαγραφή των υποχρεώσεων εγγυητών για το υπόλοιπο του δανείου μετά την εκποίηση και

(δ) την αναστολή εφαρμογής του νόμου περί εκποιήσεων ώστε να εφαρμοσθεί μαζί με τη νομοθεσία για το Πλαίσιο Αφερεγγυότητας που αναμένεται να ψηφισθεί στο τέλος του χρόνου. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει ζητήσει από το Ανώτατο Δικαστήριο να αποφανθεί ως προς τη συνταγματικότητα των συναφών 9 νομοσχεδίων που έχει ψηφίσει η Βουλή των Αντιπροσώπων (η διαδικασία βρίσκεται σε εξέλιξη και η απόφαση αναμενόταν στις 20 Οκτωβρίου).

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ανέπεμψε άλλα δυο νομοσχέδια που ψήφισε η Βουλή των Αντιπροσώπων και δεν γίνονται αποδεχτά από την Τρόικα. Τα νομοσχέδια αφορούν Τον Περί Πιστωτικών Ιδρυμάτων Νόμο του 2014, στον οποίο παρέχεται το δικαίωμα καταγγελίας των τραπεζών στον Διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας και τον Περί Της Κεντρικής Τράπεζας Τροποποιητικό Νόμο του 2014, όπου ελέγχεται η Κεντρική σε σχέση με την επιβολή καταχρηστικών ρητρών.

Οι αλλαγές που ψηφίσθηκαν από τη Βουλή δεν κρίθηκαν ικανοποιητικές από την Τρόικα. Στη συνεδρία του Eurogroup στο Μιλάνο την Παρασκευή 12 Σεπτεμβρίου εξουσιοδοτήθηκε η ομάδα εργασίας (του Eurogroup) να επιληφθεί του όλου θέματος. Προφανώς η εκταμίευση της δόσης ύψους €350 εκατομμυρίων θα εγκριθεί όταν διαπιστωθεί συμμόρφωση με τους όρους του Μνημονίου. Τα υπόλοιπα €86 εκατομμύρια θα εκταμιευθούν από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Στις 23 Σεπτεμβρίου η Βουλή των Αντιπροσώπων κατά πλειοψηφία απεδέχθη την αναπομπή του Προέδρου της Δημοκρατίας στο Νόμο περί της Κεντρικής Τράπεζας που δίνει το δικαίωμα στην Κεντρική Τράπεζα Κύπρου να ασκεί έλεγχο στις μαζικές εκποιήσεις ακινήτων. Παράλληλα η Βουλή απέρριψε τη δεύτερη αναπομπή στο Νόμο Περί Εργασιών Πιστωτικών Ιδρυμάτων που δίνει

τη δυνατότητα στους δανειολήπτες να καταγγέλλουν τις εμπορικές τράπεζες στην Κεντρική Τράπεζα Κύπρου στην περίπτωση που αυτές παραβιάζουν τον κώδικα δεοντολογίας για τις αναδιρθρώσεις δανείων.¹⁰

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι άρχισε να σχηματίζεται ένα θεσμικό πλαίσιο το οποίο αναμένεται να πάρει μια οριστική μορφή. Η εξέλιξη αυτή θα επιτρέψει αφ' ενός στις τράπεζες να κινηθούν εναντίον των δανειοληπτών που έχουν καθυστερημένες δόσεις και αφ' ετέρου θα προστατεύσει τις ευάλωτες ομάδες των δανειοληπτών. Σε αυτό το πλαίσιο θα ήταν ορθό να τεθεί σε ταυτόχρονη λειτουργία και το νομοθετικό πλαίσιο για την Αφερεγγυότητα ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη προστασία των δανειοληπτών.

Με βάση το επικαιροποιημένο Μνημόνιο Συναντίληψης η Κυβέρνηση θα πρέπει να διαμορφώσει και να καταθέσει στη Βουλή των Αντιπροσώπων μέχρι το τέλος του 2014 υπό τη μορφή νομοσχεδίων το Νομικό Πλαίσιο Αφερεγγυότητας για νομικά και φυσικά πρόσωπα. Προς αυτήν την κατεύθυνση το Υπουργείο Οικονομικών έχει ετοιμάσει σχετικό κείμενο εργασίας το οποίο διαβουλεύεται με τα κόμματα. Στην πρόσφατη συζήτηση τον Αύγουστο στη Βουλή των Αντιπροσώπων για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια τα κόμματα είχαν ζητήσει να κατατεθεί και το πλαίσιο Αφερεγγυότητας, το οποίο θα συμπεριλαμβάνει την δανειοδότηση και ρύθμιση του επαγγέλματος των Συμβούλων Αφερεγγυότητας, ώστε να υπάρχει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο διαχείρισης. Η Κυβέρνηση δεν ήταν έτοιμη να συζητήσει και αυτό το νομοσχέδιο και έχει παραπέμψει τη συζήτηση

¹⁰ Εν ολίγοις, η Κυβέρνηση κατάθεσε στη Βουλή των Αντιπροσώπων 9 νομοσχέδια. Μέσα από τη διαβούλευση στο νομοθετικό σώμα έγιναν διαφοροποιήσεις και προσθήκες στα προτεινόμενα νομοσχέδια ώστε ο αριθμός που ψήφισε το Σώμα σε νόμους να ανέλθει στα 14. Τρία από αυτά τα νομοσχέδια ψηφίσθηκαν ως είχαν συμφωνηθεί. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ανέπεμψε δύο νομοσχέδια και απέστειλε τα υπόλοιπα στο Ανώτατο για γνωμάτευση ως προς τη συνταγματικότητα τους. Η Βουλή αποδέχθηκε την αναπομπή μόνο τους ενός εκ των δύο νομοσχεδίων.

για το φθινόπωρο με πρόθεση να ολοκληρωθεί η ψήφιση με το τέλος του χρόνου και να αρχίσει η εφαρμογή από τις αρχές Ιανουαρίου 2015.

Με βάση το προτεινόμενο Πλαίσιο Αφερεγγυότητας η ρύθμιση των δανείων στην περίπτωση φυσικών προσώπων θα καθορίζεται με βάση το ποσό που περισσεύει όταν από το εισόδημα του δανειολήπτη αφαιρεθούν οι δαπάνες για την κάλυψη των αναγκών διαβίωσής του. Το νέο πλαίσιο εισάγει μια σειρά από σημαντικές ρυθμίσεις για την εξέταση της φερεγγυότητας και της βιωσιμότητας των δανείων. Το πλαίσιο προβλέπει ότι οι δανειζόμενοι, θα πρέπει να αποκαλύψουν όλα τους τα εισοδήματα και να περιορίσουν τα έξοδα, ώστε να αποπληρώνουν σταδιακά τις υποχρεώσεις τους. Αν δεν είναι βιώσιμα τα δάνεια και πτωχεύσουν, θα απαλλαγούν από τα υπόλοιπα των δανείων και θα έχουν μορατόριουμ τριών ετών για επανένταξη στην οικονομία ως παραγωγικά μέλη.

Το νέο Πλαίσιο Αφερεγγυότητας θα αποτελείται από πέντε μηχανισμούς που περιλαμβάνουν:

- (α) σχέδια αποπληρωμής για δάνεια βιώσιμα φυσικών προσώπων,
- (β) εκσυγχρονισμένη διαδικασία πτώχευσης για μη-βιώσιμα οικονομικά φυσικά πρόσωπα,
- (γ) ενδεχόμενη απαλλαγή χρέους για πρόσωπα χωρίς εισόδημα και περιουσιακά στοιχεία με πολύ μικρό χρέος μέσω της διαδικασίας Διατάγματος Απαλλαγής Χρέους,
- (δ) εισαγωγή διαδικασιών για αναδιάρθρωση χρεών και λειτουργία βιώσιμων εταιρειών και
- (ε) μια εκσυγχρονισμένη διαδικασία εκκαθάρισης εταιρειών.

Όσον αφορά στον εκσυγχρονισμό της διαδικασίας πτώχευσης για μη βιώσιμα οικονομικά φυσικά πρόσωπα, προωθείται η αλλαγή του νόμου ώστε να

παρέχει απαλλαγή των επηρεαζόμενων από το καθεστώς πτώχευσης μετά από περίοδο τριών ετών αντί μετά από πέντε έτη όπως ισχύει σήμερα. Προωθείται, επίσης, η απαλλαγή μικρών μη εξασφαλισμένων οφειλών από χρεώστες σύμφωνα με την οποία άτομα με χαμηλό χρέος, χωρίς εισόδημα και περιουσιακά στοιχεία απαλλάσσονται πλήρως από το χρέος τους. Ο μηχανισμός θα επιτρέπει διαγραφή χρεών σε αφερέγγυους οφειλέτες σε περιπτώσεις όπου αποδεικνύεται ότι δεν μπορούν να τα αποπληρώσουν. Με βάση τον υφιστάμενο νόμο, αίτηση πτώχευσης χρεώστη μπορεί να υποβληθεί μόνο για οφειλέτες με χρέος τουλάχιστον €15.000. Ο τελευταίος μηχανισμός που περιλαμβάνεται στο νέο πλαίσιο αφορά σχέδιο μεταρρύθμισης της διαδικασίας εκκαθάρισης εταιρειών. Στόχος είναι η διαδικασία να γίνει συντομότερη και να παρέχεται στον εκκαθαριστή η εξουσία διαχείρισης με ένα συντονισμένο και αποδοτικό τρόπο.¹¹

¹¹ Σημειώνεται ότι χώρες όπως η Ισλανδία έλαβαν μέτρα όπως τη διαγραφή χρεών που είναι πάνω από το 115% της αξίας του ακινήτου, ώστε να αποτρέψουν τη στρατηγική χρεοκοπία, μαζί με άλλα μέτρα όπως την ενίσχυση από ειδικά ταμεία ανέργων κ.λ.π. Θα πρέπει να μελετηθούν τα μέτρα αυτά και υπό το πρίσμα ότι η Ισλανδία έχει δικό της νόμισμα. Ούτως ή άλλως είναι σημαντική η μελέτη ανάλογων περιπτώσεων.

ΙΙΙ. ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Παρά το γεγονός ότι κατά την τριετία 2008-2011 η οικονομία παρουσίασε μόνο μικρές διακυμάνσεις είχε καταστεί ξεκάθαρο ότι υπήρχαν βασικά διαρθρωτικά προβλήματα τα οποία εάν δεν αντιμετωπίζονταν θα επέρχεται η κατάρρευση. Μεταξύ άλλων, σημειώνεται ότι υπήρχε σταδιακή άνοδος του ιδιωτικού χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ καθώς και σταθερή επιδείνωση της δημοσιονομικής κατάστασης. Παράλληλα ήταν προφανής η αλόγιστη επέκταση του τραπεζικού τομέα. Από το 2011 άρχισε η συνεχής κατηφορική πορεία του ΑΕΠ η οποία επιταχύνθηκε μετά τις αποφάσεις του Eurogroup τον Μάρτιο του 2013.¹² Σημειώνεται ότι η οικονομία καταγράφει ήδη 12 τρίμηνα συνεχόμενης ύφεσης, ενώ δεν υπάρχουν ενδείξεις για ουσιαστική βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης. Αντίθετα οι προβλέψεις παραμένουν δυσσιώπες.

Το 2013 το ΑΕΠ σημείωσε πτώση σε σταθερές τιμές αγοράς 5,4% αντί 8,7% όπως αρχικά είχε υπολογισθεί από την Τρόικα. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι κυπριακές επιχειρήσεις και νοικοκυριά χρησιμοποίησαν τα αποθεματικά τα οποία είχαν, έτσι, η κατανάλωση ήταν μεγαλύτερη για το 2013 από ότι υπολογίστηκε. Επιπρόσθετα σε ένα περιβάλλον αποπληθωρισμού ο υπολογισμός του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές τείνει να δημιουργεί την εκτίμηση ότι η ύφεση είναι μικρότερη. Σε ονομαστικές τιμές η ύφεση για την ίδια περίοδο ήταν 6,9%. Ενώ συνεχίζεται η πτωτική πορεία του ΑΕΠ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προβλέπει μικρότερη ύφεση και σχετική συγκράτηση της ανεργίας. Συγκεκριμένα το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προβλέπει ότι η συρρίκνωση της κυπριακής οικονομίας θα περιορισθεί στο

¹² Υπενθυμίζεται ότι στις 11 Ιουλίου 2011 η έκρηξη στον ηλεκτροπαραγωγικό σταθμό της ΑΗΚ στο Μαρί στοίχησε στην κυπριακή οικονομία περίπου €2 δισεκατομμύρια. Επιπρόσθετα, η απόφαση της έκτακτης συνόδου κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (27 Οκτωβρίου 2012) για κούρεμα του ελληνικού χρέους στοίχησε ακόμα γύρω στα €4,5 δισεκατομμύρια στις μεγάλες κυπριακές τράπεζες, ποσό που αντιστοιχούσε περίπου στο 25% του ΑΕΠ.

3,2% για 2014 ενώ για το 2015 προβλέπει ανάκαμψη και ισχνή οικονομική μεγέθυνση 0,4%. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε τιμές αγοράς στην Κύπρο είναι αισθητά κάτω από τον μέσο όρο των χωρών της ευρωζώνης ενώ παρατηρείται και σταδιακή συρρίκνωση του η οποία και αναμένεται να συνεχισθεί λόγω των μειώσεων σε μισθούς και εισοδήματα (ενοίκια, δημόσια βοηθήματα, μερίσματα/τόκους).

Ενώ διαχρονικά στην Κύπρο καταγράφονταν χαμηλά ποσοστά ανεργίας ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων για τον Αύγουστο του 2014 ήταν 45.583. Το 2013 ο μέσος όρος των εγγεγραμμένων ανέργων ήταν 46.765 σε σύγκριση με 36.362 το 2012 σημειώνοντας αύξηση 28,6%. Υπογραμμίζεται το γεγονός ότι το 2008 η Κύπρος ήταν από τις χώρες με τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ με 3,7%. Από τότε ο δείκτης ακολούθησε ανοδική πορεία και στο δεύτερο τρίμηνο του 2013 υπερτετραπλασιάστηκε φθάνοντας το 16,5 %. Σημειώνεται επίσης και το γεγονός ότι η Κύπρος κατέγραψε τη μεγαλύτερη αύξηση στην ανεργία ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ τον τελευταίο χρόνο ενώ σταδιακά ξεπέρασε το μέσο όρο των χωρών της ευρωζώνης που κυμαίνεται στο 12,1 % και της Ευρώπης των 28 που βρίσκεται στο 10,9%. Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο η ανεργία θα υποχωρήσει στο 16,6% το 2014, από 18,6% που είναι η πρόβλεψη του Μνημονίου, ενώ το 2015 θα μειωθεί στο 16,1%. Παρά ταύτα εκτιμάται ότι τα δεδομένα είναι χειρότερα αν συνυπολογιστεί η αδήλωτη ανεργία καθώς και το γεγονός ότι η Κύπρος αντιμετωπίζει σήμερα και πρόβλημα δημογραφικής αιμορραγίας το οποίο τείνει να οδηγεί σε σχετικά χαμηλότερη ανεργία.

Όσον αφορά τον πληθωρισμό, η μεγαλύτερη αύξηση (+4,7%) καταγράφηκε το 2008, σε σχέση με το 2007, και ήταν κυρίως αποτέλεσμα της εισδοχής της χώρας στην ευρωζώνη το 2008. Τα στοιχεία για το 2013 και το 2014 δείχνουν ότι υπήρχε αρνητικός ετήσιος πληθωρισμός μετά από σχεδόν μισό

αιώνα. Ο αποπληθωρισμός οφείλεται ανάμεσα σε άλλα στη μείωση της κατανάλωσης η οποία επήλθε κυρίως μετά τον Μάρτιο του 2013 και το σοκ που προκλήθηκε στην αγορά, τις μειώσεις στις τιμές διαφόρων προϊόντων περιλαμβανομένου της τιμής του ηλεκτρικού ρεύματος καθώς και στην έλλειψη κεφαλαίων από την εσωτερική αγορά. Ο αποπληθωρισμός εμπερικλείει κινδύνους οι οποίοι πρέπει να προσεχθούν ιδιαίτερα αφού τα αποτελέσματα του στις πλείστες περιπτώσεις είναι χειρότερα από αυτά του ψηλού πληθωρισμού.

Η αναλογία ιδιωτικού χρέους/ΑΕΠ δείχνει τα τεράστια ποσά χρέους που διαχρονικά δημιούργησαν κυπριακές επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Μεταξύ άλλων, οι ευνοϊκές συνθήκες χρηματοδότησης, η επέκταση της πίστωσης και οι σταθερές αυξήσεις στις τιμές των ακινήτων συνέτειναν στην υπερχρέωση του ιδιωτικού τομέα (νοικοκυριά και επιχειρήσεις). Την περίοδο 2006-2012 υπήρξε αύξηση στο χρέος του ιδιωτικού τομέα πέραν του 50% του ΑΕΠ. Το 2012 η Κύπρος βρισκόταν στην τρίτη θέση ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ με το ψηλότερο ποσοστό ιδιωτικού χρέους το οποίο προσέγγισε το 300% του ΑΕΠ. Θα απαιτηθούν χρόνια και τεράστιες προσπάθειες για να αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά.

Όσον αφορά το δημόσιο χρέος της Κύπρου, παρατηρήθηκε μια αύξηση με γοργούς ρυθμούς από το 2008 ως συνέπεια διαφόρων παραγόντων όπως η απουσία δημοσιονομικής σταθερότητας και η μη έγκαιρη λήψη δημοσιονομικών μέτρων. Το 2013 το δημόσιο χρέος της Κύπρου προσέγγισε το 110% του ΑΕΠ. Το δημόσιο χρέος αναμένεται να συνεχίσει την ανοδική του πορεία μέχρι και το 2015 σύμφωνα με τις προβλέψεις του Μνημονίου και της δανειακής σύμβασης. Υπολογίζεται ότι για το 2014 θα ξεπεράσει το 120%.

Λόγω της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης, τα τελευταία 3 χρόνια παρουσιάστηκε αισθητή μείωση στις εισαγωγές καταναλωτικών προϊόντων ενώ το ίδιο χρονικό διάστημα οι εξαγωγές παρουσίασαν μικρή αύξηση. Ως αποτέλεσμα το εμπορικό ισοζύγιο το 2014 αναμένεται να υποχωρήσει κάτω από τα €2,5 δισεκατομμύρια παρουσιάζοντας μείωση 43,8% σε σύγκριση με το 2011. Το γεγονός αυτό συνέβαλε και στη μεταβολή στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που για πρώτη φορά μετά από αρκετά χρόνια παρουσιάζεται με θετικό πρόσημο. Πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών προβλέπεται και για το 2015, ενώ από το 2016 υπολογίζεται ότι το ισοζύγιο οριακά θα βρεθεί και πάλι με αρνητικό πρόσημο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το 2016 προβλέπεται ανάκαμψη της κυπριακής οικονομίας με αύξηση των εισαγωγών.

Πίνακας Ι.4.
Κύριοι οικονομικοί δείκτες της κυπριακής οικονομίας

		2011	2012	2013	2014*
ΑΕΠ (σταθερές τιμές αγοράς, 2005, εκατομμύρια)	€	15.172	14.806	14.005	13.500
ΑΕΠ (σταθερές τιμές αγοράς, 2005)	Δ %	0,4	-2,4	-5,4	-3,6
ΑΕΠ (κατά κεφαλή, σταθερές τιμές)	€	15.172	14.806	14.005	13.420
ΑΕΠ (τρέχουσες τιμές αγοράς, 2005, εκατομμύρια)		17.878	17.720	16.503	15.786
Ανεργία	%	7,9	11,8	15,9	18,6
Πληθωρισμός	%	3,3	2,4	-0,4	0,2
Ιδιωτικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ	%	292.9%	305.5%	Μη διαθέσιμο	Μη διαθέσιμο
Δημόσιο χρέος (εκατομμύρια)	€	12.778	15.349	18.767	19.631
Δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ	%	71.5%	86.6%	113.7%	124.4%
Εμπορικό ισοζύγιο (εκατομμύρια)	€	-4.349	-3.856	-2.825	-2.446
Εμπορικό ισοζύγιο ως ποσοστό του ΑΕΠ		-28.7%	-26.0%	-20%	-18.2%
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (εκατομμύρια)	€	-602	-1.217	-230	50
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ		-4%	-8.2%	-1.6	+0.4%

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Κύπρου, 2014

* Αναμενόμενο

Με τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές της οικονομίας να είναι δυσοίωνες οι πιθανότητες βελτίωσης της οικονομικής δραστηριότητας είναι περιορισμένες. Αυτή η εξέλιξη θα έχει αρνητικό αντίκτυπο και στη δημιουργία νέων

ευκαιριών απασχόλησης ενώ παράλληλα προβλέπεται επιδείνωση και της κατάστασης των μη εξυπηρετούμενων δανείων αφού νοικοκυριά και επιχειρήσεις δεν θα μπορούν να ανταπεξέλθουν επωμιζόμενα και νέες πιθανές φορολογίες ή/και μειώσεις εισοδημάτων.

Σύμφωνα και με την ετήσια έκθεση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας η ανάκαμψη της κυπριακής οικονομίας υπολογίζεται ότι θα μετατεθεί για το 2016, ένα χρόνο μετά από τους υπολογισμούς της Τρόικας και της κυβέρνησης. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο υπολογίζει ότι η επάνοδος σε θετικούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης (0,4%) θα αρχίσει από το 2015. Λαμβάνοντας όμως όλα τα δεδομένα υπ' όψιν πρέπει να θεωρείται αμφίβολο ότι θα υπάρξει ουσιαστική ανάκαμψη. Το πιθανότερο είναι ότι θα υπάρξει σταθεροποίηση σε χαμηλά επίπεδα οικονομικής δραστηριότητας.

Ως εκ τούτου ενώ είναι πολύ σημαντική η προώθηση μιας ολοκληρωμένης εναλλακτικής πρότασης για μια νέα προσέγγιση η οποία θα επικεντρώνεται στη χαλάρωση των όρων του Μνημονίου και στη δημιουργία συνθηκών πραγματικής επανεκκίνησης. Στα πλαίσια αυτά ενώ η προσπάθεια εξυγίανσης θα συνεχίζεται το όλο πρόγραμμα πρέπει να ενισχυθεί και με ουσιαστικά αναπτυξιακά μέτρα. Επιπρόσθετα επιβάλλεται η μείωση της φορολογίας σε όλα τα επίπεδα καθώς και στοχευμένες δαπάνες ενίσχυσης νέων μοχλών οικονομικής μεγέθυνσης.

Είναι προφανές ότι ο πιο σημαντικός τρόπος βελτίωσης των δεικτών για το ιδιωτικό και δημόσιο χρέος είναι η αύξηση του ΑΕΠ. Εννοείται ότι με την μείωση του ΑΕΠ οι δείκτες αυτοί επιδεινώνονται.

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Η συνέχιση της ύφεσης επιδεινώνει δραματικά τα δεδομένα τόσο στον χρηματοπιστωτικό τομέα όσο και στην πραγματική οικονομία. Με τη συνέχιση της υφιστάμενης οικονομικής πολιτικής και φιλοσοφίας είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο να εξέλθει η Κύπρος από την κρίση. Από τις ευρύτερες αξιολογήσεις προκύπτει ότι ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα είναι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι είναι αδύνατη η εξόφληση ιδιωτικού και δημόσιου χρέους κάτω από συνθήκες βαθειάς ύφεσης. Γι' αυτό και θα πρέπει η κυβέρνηση, το ευρύτερο πολιτικό σύστημα αλλά και η κοινωνία να εργασθούν για μια ολοκληρωμένη εναλλακτική οικονομική φιλοσοφία μέσα από το σύστημα της Ευρωζώνης. Στο Κείμενο αυτό υπογραμμίζεται ότι μόνο με τον άμεσο τερματισμό της ύφεσης και την ανάκαμψη θα διαφανεί φως στην άκρη της σήραγγας.

Ενώ η μελέτη αυτή επικεντρώνεται κυρίως στο πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι υψίστης σημασίας να υπάρξουν ουσιαστικά μέτρα και στην πραγματική οικονομία. Αυτό είναι αναγκαίο για δύο βασικούς λόγους:

- (α) η πραγματική οικονομία είναι διασυνδεδεμένη με τον τραπεζικό τομέα
- (β) μεθοδολογικά, η ολοκληρωμένη προσέγγιση είναι υπέρτερη της αποσπασματικής προσέγγισης.

Στα πλαίσια αυτά επιγραμματικά προκρίνονται τα ακόλουθα:

1. Είναι πολύ σημαντικό η κυβέρνηση να καταβάλει προσπάθειες για να πείσει τους εταίρους ότι επειδή οι αποφάσεις του Eurogroup τον Μάρτιο του 2013 ήταν υπερβολικές και αχρείαστα σκληρές, χρειάζεται να δοθούν αντισταθμιστικά μέτρα στην Κύπρο. Υπενθυμίζεται ότι οι ζημιές των κυπριακών τραπεζών ως αποτέλεσμα του κουρέματος του ελληνικού χρέους τον Οκτώβριο του 2011 ήταν πρωτοφανείς (περίπου

€4,5 δισεκατομμύρια – που αντιστοιχούσαν γύρω στο 25% του ΑΕΠ) ενώ για την υλοποίηση του Μνημονίου η Κύπρος συνείσφερε άμεσα άλλα €8,5 δισεκατομμύρια (με το bail-in και την πώληση των εργασιών των κυπριακών τραπεζών στην Ελλάδα). Συνολικά η άμεση συνεισφορά της Κύπρου υπολογίζεται στα €13 δισεκατομμύρια χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το ELA ύψους €11,5 δισεκατομμυρίων που έχει καταλήξει στην Τράπεζα Κύπρου. Σύμφωνα με πρόσφατη ανακοίνωση του Υπουργείου Οικονομικών η Κύπρος μέχρι στιγμής έχει λάβει €5,9 δισεκατομμύρια και υπολείπονται δυνητικά αλλά €4,1 δισεκατομμύρια μέσα στα επόμενα δύο χρόνια. Με βάση αυτά τα δεδομένα η Κύπρος νομιμοποιείται να ζητήσει πολυδιάστατη στήριξη από τους εταίρους: από μια μορφή Marshall Plan έως στοχευμένη οικονομική στήριξη καθώς και ουσιαστική χαλάρωση των όρων του Μνημονίου.

2. Να γίνουν ουσιαστικές προσπάθειες επαναδιαπραγμάτευσης του ποσού του ELA το οποίο μεταφέρθηκε στην Τράπεζα Κύπρου από τη Λαϊκή μετά την εκκαθάριση της τελευταίας.
3. Σε θεσμικό επίπεδο θα πρέπει να καταρτισθεί ένα συγκεκριμένο και ολοκληρωμένο πλαίσιο διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων που θα τυγχάνει ευρύτερης αποδοχής. Παράλληλα η Κεντρική Τράπεζα Κύπρου θα πρέπει να εκσυγχρονίσει και να διασαφηνίσει τις οδηγίες προς τα πιστωτικά ιδρύματα που αφορούν στην αναδιάρθρωση δανείων. Χρειάζεται να καταρτισθούν διάφορα σχέδια αποπληρωμής χρεών τα οποία να περιλαμβάνουν συγκεκριμένα κίνητρα όπως μια σχετική μείωση των επιτοκίων και διαγραφή τόκων και επιμήκυνση της περιόδου χάριτος και αποπληρωμής. Θα ήταν επίσης σημαντικό να γίνει μια κατηγοριοποίηση των δανείων. Ταυτόχρονα είναι καθοριστικής σημασίας να καταβληθούν προσπάθειες για συνεννόηση και συμβιβασμό με την κάθε περίπτωση ξεχωριστά. Στα πλαίσια αυτά χρειάζεται να αναβαθμισθεί ο θεσμός του τραπεζικού διαμεσολαβητή ο

οποίος θα μπορεί να βοηθήσει ποικιλοτρόπως: για παράδειγμα, στην ανασυγκρότηση και επιμήκυνση των δανείων.

4. Ρευστοποιήσεις με όρους: Για να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων αλλά και διαφύλαξη της ποιότητας του χαρτοφυλακίου των τραπεζών χρειάζεται να υπάρξουν στοχευόμενες ρευστοποιήσεις. Οι τράπεζες παροτρύνονται να εξαντλήσουν όλες τις εναλλακτικές επιλογές για να μπορέσει ένας χρεώστης να αποπληρώσει το δάνειο του προτού οδηγηθεί στη ρευστοποίηση περιουσιακών του στοιχείων. Υπογραμμίζεται η σημασία η οποία πρέπει να δοθεί στην προστασία της πρώτης κατοικίας¹³ και της μικρής επιχείρησης ούτως ώστε να διαφυλαχθεί η κοινωνική συνοχή.
5. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρξει μια γενναιόδωρη πολιτική ουσιαστικής μείωσης δανειστικών επιτοκίων για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, για παράδειγμα 3 χρόνια.¹⁴ Μεταγενέστερα το επιτόκιο θα ανέλθει στα κανονικά επίπεδα. Το πολύ χαμηλό επιτόκιο είναι ένα μέσο απρόσωπο, καθολικό και αντικειμενικό που δεν θα αφήνεται σε περιπτωσιακές διαπραγματεύσεις.¹⁵
6. Η επαναξιολόγηση της επιβολής τόκων υπερημερίας καθώς και τόκων που υπερβαίνουν το αρχικό κεφάλαιο είναι επίσης ένα μέτρο το οποίο πρέπει να εξεταστεί σοβαρά.
7. Η Κύπρος νομιμοποιείται να απαιτήσει ακόμα και εν όψει των ασκήσεων αντοχής για τις τράπεζες ένα κοινό και λογικό ποσοστό κεφαλαιακής επάρκειας Κυρίων Βασικών Κεφαλαίων (Core Tier 1) όπως ορίζει η Βασιλεία στο επίπεδο του 7% το οποίο ούτως ή άλλως

¹³ Έχει κατατεθεί η άποψη ότι η πρώτη κατοικία πρέπει να προστατευθεί μέχρι κάποιου καθορισμένου ποσού - η Βουλή έχει προτείνει τα €350.000.

¹⁴ Έχει υπάρξει ήδη μικρή μείωση στα καταθετικά επιτόκια. Ως πρώτο βήμα πρέπει να υπάρξει ανάλογη μείωση και των δανειστικών επιτοκίων.

¹⁵ Σημειώνεται συναφώς ότι η πρακτική διαγραφής χρεών συγκεκριμένων οργανισμών και «προσωπικότητων» πλήττει την αξιοπιστία του τραπεζικού τομέα.

ακολουθούν οι πλείστες Κεντρικές Τράπεζες στην Ευρώπη. Ο στόχος του 9-10% είναι αρκετά ψηλός, ιδιαίτερα για μια οικονομία σε βαθειά ύφεση. Το πρόσθετο κεφάλαιο έχει κόστος το οποίο θα επωμισθούν οι καταναλωτές και οι μέτοχοι και πάνω απ' όλα θα επηρεασθεί αρνητικά η ευρύτερη οικονομική δραστηριότητα.

8. Το υπό διαμόρφωση Πλαίσιο για την Αφερεγγυότητα είναι ένα σημαντικό εργαλείο το οποίο θα βοηθήσει τόσο τα τραπεζικά ιδρύματα όσον και τους δανειολήπτες, φυσικά και νομικά πρόσωπα, για να μπορέσουν να χειριστούν τα υφιστάμενα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αλλά και στο μέλλον θα διευκολύνει την παραχώρηση υγιών δανείων. Μέσα από την αξιολόγηση της οικονομικής θέσης των δανειοληπτών θα είναι δυνατόν να κρίνεται η φερεγγυότητα των δανειοληπτών και η δυνατότητας τους να αντεπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους. Το Πλαίσιο για την Αφερεγγυότητα θα βοηθήσει τους δανειολήπτες με χαμηλό χρέος, χωρίς εισοδήματα και περιουσιακά στοιχεία να απαλλάσσονται πλήρως από μικρές μη εξασφαλισμένες οφειλές. Εν ολίγοις είναι σημαντικό να προωθηθεί το συγκεκριμένο πλαίσιο το συντομότερο και με την ευρύτερη δυνατή συναίνεση.
9. Η προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων (FDI) θα αυξήσει τη ρευστότητα των τραπεζών και θα τονώσει την εγχώρια οικονομική δραστηριότητα. Χρειάζονται συγκεκριμένα κίνητρα τα οποία να δοθούν σε διεθνείς εταιρείες για να επενδύσουν στη Κύπρο. Ανάμεσα σε άλλα προτείνονται φορολογικά κίνητρα σε ξένους διευθύνοντες συμβούλους (CEO) και οικονομικούς συμβούλους (CFO), καθώς και η δημιουργία μιας προνομιακής υπηρεσίας (red carpet service) η οποία, μεταξύ άλλων, θα ασχολείται με θέματα αδειών εργασίας και παραμονής. Επιπρόσθετα, η δημιουργία ενός ξεκάθਾਰου οδικού χάρτη για τις επιχειρήσεις από την κυβέρνηση.

10. Πρακτικές παραχώρησης δανείων: Μια από τις αιτίες οι οποίες οδήγησαν στην κορύφωση του ιδιωτικού χρέους σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις ήταν οι πρακτικές παραχώρησης δανείων οι οποίες βασίζονταν κυρίως στις εξασφαλίσεις. Οι πρακτικές αυτές ήδη έχουν διαφοροποιηθεί άρδην καθώς η έμφαση δίνεται στην ικανότητα του οφειλέτη να εξυπηρετεί τις υποχρεώσεις του. Καίριας σημασίας είναι και η απλοποίηση των διαδικασιών απόκτησης δανείων από φυσικά πρόσωπα και επιχειρήσεις. Μετά το Μάρτιο του 2013 επικρατούν αυστηροί περιορισμοί και εξονυχιστικοί έλεγχοι από τις τράπεζες για παραχώρηση δανείων κάτι το οποίο αποθαρρύνει τους χρεώστες. Αυτό έχει μειώσει τις εγχώριες επενδύσεις και την κατανάλωση επιβραδύνοντας την οικονομική δραστηριότητα. Επί τούτου έχει παρατηρηθεί ότι ενδεχομένως να έχουμε περάσει από μια κατάσταση ασυδοσίας στην απόλυτη ασφυξία. Αυτή η υπερβολή θα πρέπει να αναστραφεί.
11. Είναι καθοριστικής σημασίας για τις τράπεζες να επανακτήσουν το κοινωνικό τους πρόσωπο. Αυτό θα συμβάλλει στην αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του κοινού προς αυτές και κατ' επέκταση στην εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας. Η γενναιοδωρία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος μιας νέας προσέγγισης αφού ο τραπεζικός τομέας έχει τη μεγαλύτερη ευθύνη για την οικονομική κρίση.
12. Η πρόσφατη ανανέωση της Οδηγίας της Κεντρικής Τράπεζας Κύπρου προς τα Πιστωτικά Ιδρύματα Σχετικά με τις Ρυθμίσεις Διακυβέρνησης και Διαχείρισης ορίζει ότι ο μέγιστος αριθμός μελών των Διοικητικών Συμβουλίων θα είναι 13 και η πλειοψηφία τους, τουλάχιστον 7, θα πρέπει να είναι ανεξάρτητοι. Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δίνεται στη μόρφωση, επαγγελματική πείρα, επάρκεια και ηθική υπόσταση των μελών.

13. Το κάθε τραπεζικό ίδρυμα θα πρέπει να διαμορφώσει ξεκάθαρη και ισοζυγισμένη στρατηγική ανάληψης κινδύνου με βάση τις οδηγίες της Κεντρικής Τράπεζας Κύπρου και του δικού του ορίου ανάληψης κινδύνων (risk appetite). Αυτό μπορεί να γίνει με την εξέταση και ανάλυση επιπρόσθετων δεικτών απόδοσης των τραπεζικών ιδρυμάτων όπως για παράδειγμα το Return on Risk Adjusted Capital (RORAC) όπου το ύψος και το είδος των κινδύνων (risks) συνδέεται με την κεφαλαιακή επάρκεια όπως καθορίζονται από την Βασιλεία III.
14. Σταδιακή απελευθέρωση των περιορισμών στη διακίνηση κεφαλαίου και παράλληλη εξέταση διάφορων μηχανισμών μέσω των οποίων οι τράπεζες να ανοίξουν τη στρόφιγγα της πίστωσης προς την εγχώρια αγορά.
15. Μείωση κόστους λειτουργίας τραπεζών: Παρά το γεγονός ότι το κόστος λειτουργίας των κυπριακών τραπεζών δεν κυμαίνεται σήμερα σε ψηλά επίπεδα υπάρχουν περιθώρια περαιτέρω μείωσης του. Οι τράπεζες καλούνται να είναι ανταγωνιστικές στη διεθνή αγορά και να έχουν πιο αποτελεσματική ηλεκτρονική διακυβέρνηση αναβαθμίζοντας παράλληλα και τις υπηρεσίες τους.
16. Θα πρέπει να εξευρεθούν τρόποι αποζημιώσεων των καταθετών οι οποίοι επηρεάστηκαν από το κούρεμα. Δεν είναι λογικό να πληρώσει μια μικρή συγκεκριμένη ομάδα καταθετών τα αμαρτήματα του τραπεζικού συστήματος και του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Η ρύθμιση αυτή δεν περιλαμβάνει τις μετοχές και τα αξιόγραφα καθώς οι επιλογές αυτές εμπεριείχαν κινδύνους/ρίσκο.
17. Να καταβληθούν προσπάθειες με άλλες χώρες του Νότου για συνέχιση της επεκτατικής νομισματικής πολιτικής από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (π.χ. αγορά εθνικών ομολόγων από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα: να δημιουργηθεί ένα ποσό – νομισματική επέκταση - και να αγοραστούν εθνικά ομόλογα με βάση το ΑΕΠ της κάθε χώρας).

Υπενθυμίζεται ότι στις αρχές του Σεπτεμβρίου η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μείωσε το βασικό της επιτόκιο στο 0,05% και ανακοίνωσε την έναρξη προγράμματος αγοράς χρεογράφων, σε μια προσπάθεια να προστατεύσει την Ευρωζώνη από τον αποπληθωρισμό.

18. Ολοκληρωμένος σχεδιασμός δημοσιονομικής, αναπτυξιακής και κοινωνικής πολιτικής. Στα πλαίσια αυτά προκρίνονται τα ακόλουθα:
- i. Μια νέα φορολογική μεταρρύθμιση η οποία θα λάβει υπ' όψιν την κοινωνική διάσταση καθώς και ένα πλέγμα κινήτρων για επενδύσεις, καταθέσεις και ενθάρρυνση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων. Η φιλοσοφία του όλου φορολογικού συστήματος θα ενσωματώνει την αρχή «χαμηλοί φορολογικοί συντελεστές και ψηλές ποινές μη συμμόρφωσης».¹⁶
 - ii. Μείωση του ανώτατου συντελεστή στον Φόρο Εισοδήματος από 35% στο 30% και ανάλογες ρυθμίσεις.
 - iii. Ο ΦΠΑ να μειωθεί από 19% στο 15% και από 9% στο 7%.
 - iv. Μείωση του Εταιρικού Φόρου από 12,5% στο 10%.
 - v. Μείωση της φορολογίας/συνεισφοράς στο Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων και επαναφορά του από 7,8% στο προηγούμενο επίπεδο (6,8%).
 - vi. Μείωση της φορολογίας στα εισοδήματα από καταθέσεις από 30% στο 9,5%. Στόχος είναι η συγκεκριμένη φορολογία να επιστρέψει στα προηγούμενα επίπεδα ούτως ώστε να μην αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα σε καταθέτες καθώς και σε ξένους επενδυτές.¹⁷

¹⁶ Σημειώνεται ότι παρά τις αυξήσεις στις φορολογίες τα έσοδα παρουσιάζονται μειωμένα για το 2014. Ως εκ τούτου η συγκεκριμένη εισήγηση πρέπει να αξιολογηθεί δεόντως. Επιπρόσθετα, και σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες άρχισε να επικρατεί η συγκεκριμένη φιλοσοφία.

¹⁷ Αυτό το μέτρο μπορεί να συντελέσει κυρίως στη μείωση των δανειστικών επιτοκίων, στους οποίους στην ουσία μετακυλύετε ο φόρος: π.χ. μια μείωση 15% του φόρου μπορεί να ωφελήσει στο 10% το δανειστικό επιτόκιο και στο 5% το καταθετικό, αλλά αυτό θα πρέπει να ενθαρρυνθεί/επιβληθεί.

vii. Για τη δημοσιονομική σταθερότητα προκρίνονται ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί στα πλαίσια μιας μεγαλύτερης χρονικής περιόδου.¹⁸

viii. Μείωση και εξορθολογισμός του φόρου ακίνητης ιδιοκτησίας.

Η πρόταση της κυβέρνησης για τον φόρο ακίνητης ιδιοκτησίας (με τιμές 2013) ως έχει δεν ικανοποιεί. Επειδή το ζήτημα αυτό είναι σημαντικό η πρόταση αντικρίζεται ξεχωριστά ως ακολούθως:

€0 – 149.999	Απαλλαγή
€150.000 – 199.999	50 ευρώ
€200.000 – 999.999	0,0005% (μισό της χιλιάδας)
€1.000,000 – 4.999.999	0,00075% (τρία τέταρτα τις χιλιάδας)
€5.000,000 – 9.999.999	0,001% (ένα τις χιλιάδας)
€10.000,000 και άνω	000125% (ένα και ένα τέταρτο τις χιλιάδας)

Υπογραμμίζεται ότι αυτή η πρόταση κατατίθεται με στόχο να συμβάλει δημιουργικά στον δημόσιο διάλογο και στον ευρύτερο προβληματισμό γύρω από το ζήτημα. Με την ευκαιρία αυτή

¹⁸ Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα είναι οι ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί. Η όλη φιλοσοφία βασίζεται στη θέση ότι μία νομοθετική ρύθμιση για ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς αποτρέπει την εκάστοτε κυβέρνηση να δρα με αλόγιστο τρόπο. Από την άλλη όμως υπάρχουν εκείνες οι περιστάσεις όπου οι συνθήκες επιβάλλουν μία διακριτική επεκτατική δημοσιονομική πολιτική για κάποιο χρονικό διάστημα ούτως ώστε να αντιμετωπισθούν χειρότερα προβλήματα, όπως μια παρατεταμένη ύφεση. Η συζήτηση αυτή οδηγεί στη διάκριση μεταξύ των ελλειμμάτων που είναι εν πολλοίς αποτέλεσμα των οικονομικών συνθηκών (π.χ. όπως η κυκλική διακύμανση) και αυτών που προκύπτουν ακόμη και σε περίοδο που οι οικονομικές συνθήκες είναι θετικές (διαρθρωτικό έλλειμμα). Ο συναφής κανονισμός της ΕΕ προνοεί για διαρθρωτικό δημοσιονομικό έλλειμμα που δεν θα υπερβαίνει το 0,5% του ΑΕΠ. Το παράγωγο συμπέρασμα είναι ότι σε περίπτωση ύφεσης ή ακόμα και κρίσης επιτρέπεται να κατατίθενται ως επιλογή προϋπολογισμοί με μεγαλύτερα ελλείμματα. Έτσι όταν μία οικονομία έχει υψηλή ανεργία αναπόφευκτα θα υπάρξει δημοσιονομικό έλλειμμα μεγαλύτερο του 0,5% του ΑΕΠ. Αν γίνει προσπάθεια να ισοσκελιστεί άμεσα ο κρατικός προϋπολογισμός τότε η κρίση θα εμβαθυνθεί. Είναι λοιπόν προφανές ότι υπάρχουν οι περιπτώσεις εκείνες όπου μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική καθίσταται επιβεβλημένη. Η θέση αυτή θα πρέπει να υιοθετηθεί στην Κύπρο ενώ παράλληλα θα πρέπει να επεκταθεί και να προωθηθεί στην ΕΕ.

Στη σημερινή συγκυρία για την Κύπρο υπογραμμίζεται η στρατηγική σημασία μιας στοχευμένης επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής. Στα πλαίσια αυτά είναι σημαντικό να υπάρξουν στοχευμένες δημόσιες δαπάνες και να ενθαρρυνθούν νέοι μοχλοί οικονομικής μεγέθυνσης.

υπογραμμίζεται ξανά η όλη σημασία της δημοσιονομικής πολιτικής καθώς και οι προεκτάσεις της σε όλα τα επίπεδα. Εν ολίγοις δεν είναι μόνο θέμα ελλειμμάτων ή πλεονασμάτων αλλά καθολικού επηρεασμού της οικονομικής δραστηριότητας καθώς και κοινωνικών δεδομένων.

- ix. Να μην υπάρξει οποιαδήποτε επιπρόσθετη μείωση μισθών καθώς μια τέτοια εξέλιξη θα εμβαθύνει την κρίση.¹⁹
- x. Μακροπρόθεσμα να μειωθούν οι δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ κάτω από το 40%.²⁰

- 19. Μείωση του προσωπικού στον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα ως αποτέλεσμα διαφόρων μέτρων (π.χ. φιλοσοφία της εναλλαξιμότητας). Προώθηση της ενοποίησης των δήμων και άλλων υπηρεσιών.²¹
- 20. Επέκταση, διεύρυνση και εμβάθυνση του τουριστικού προϊόντος.
- 21. Ενθάρρυνση νέων τομέων οικονομικής δραστηριότητας και μοχλών ανάπτυξης. Στα πλαίσια αυτά να ενισχυθεί η προοπτική του ακαδημαϊκού και ιατρικού κέντρου, η προώθηση έρευνας και καινοτομίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αξιοποίηση ενεργειακών πόρων και την προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- 22. Αναθεώρηση των συνταξιοδοτικών σχεδίων με τρόπο που να αποκαθίσταται η ισοτιμία των πολιτών και ο οικονομικός ορθολογισμός.

¹⁹ Να μην υπάρξει οποιαδήποτε επιπρόσθετη μείωση μισθών στον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα καθώς μια τέτοια εξέλιξη θα την ακολουθούσε μια νέα αλυσιδωτή μείωση μισθών σε όλη την οικονομία η οποία θα εμβαθύνει την κρίση. Αντί τούτου προκρίνεται η παγοποίηση μισθών στον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα για άλλα δύο χρόνια. Παράλληλα θα πρέπει να γίνει μια εις βάθος έρευνα για την υιοθέτηση μιας εισοδηματικής πολιτικής στον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα η οποία να είναι δίκαιη και αποτελεσματική.

²⁰ Στα πλαίσια αυτά επείγει η προώθηση του εξορθολογισμού των δημοσίων δαπανών (π.χ. συνταξιοδοτικό, προϋπολογισμός για παιδεία κλπ).

²¹ Η επένδυση στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση με την βοήθεια και ευρωπαϊκών προγραμμάτων καθώς και η αύξηση της συμμετοχής των πολιτών στον κυβερνοχώρο είναι πολύ σημαντικά ζητήματα.

23. Εξυγίανση και αναβάθμιση του δημόσιου βίου περιλαμβανομένης και της δημόσιας διοίκησης.
24. Επειδή οι περιστάσεις είναι κρίσιμες η ανάγκη για ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο καθίσταται επιτακτική αναγκαιότητα. Στόχος είναι η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης, η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, η αξιοκρατία, η αλληλεγγύη και ένα νέο αξιακό σύστημα.
25. Είναι καθοριστικής σημασίας να γίνεται συστηματική μελέτη όλων των συναφών ζητημάτων. Πέραν της συνεχούς αξιολόγησης της οικονομικής κατάστασης είναι σημαντικό να μελετούνται και συγκεκριμένοι τομείς ξεχωριστά. Για παράδειγμα, ιδιαίτερη σημασία έχει ο ασφαλιστικός τομέας. Με το ίδιο σκεπτικό αξίζει να μελετηθούν περιπτώσεις χωρών που αντιμετώπισαν παρόμοια προβλήματα και πως τα διαχειρίστηκαν. Αποτελεί απρονοησία και απερισκεψία η τυφλή και άνευ προβληματισμού υλοποίηση όλων των απαιτήσεων της Τρόικα.

ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας